

Terug naar de toekomst

Voor het omslag van Geert van Istendaels *Bekentenissen van een reactionair* (Atlas, Amsterdam, 1994) heeft GAL de auteur getekend op een vrij surreële manier. Met grimmig gelaat, gehuld in een donkere overjas, aan de arm de onafscheidelijke paraplu, lijkt hij een straat af te dalen, terwijl aan de hemel gitzwarte wolken dreigen. Maar als je beter kijkt, zie je dat zijn benen in de omgekeerde richting gaan, straatopwaarts, en dat er een zonnig licht over de straat hangt, die veel weg heeft van een stuk wereldbol. Deze paradoxale figuur, die achterwaarts voortschrijdt, werpt als 'schaduw' een felle bliksemschicht.

Het boek bevat columns en essays, die Van Istendael (geb. 1947) tussen 1987 en 1993 heeft geschreven. In vorige publikaties als *Het Belgisch labyrint* en *Arm Brussel*, was naar eigen zeggen de schrijver nog "een groep". De toon was weliswaar persoonlijk, maar de klemtoon lag op het verstrekken van historische, maatschappelijke en culturele informatie, steunend op het werk van vele andere auteurs. Zoals de titel aangeeft, is dit nieuwe boek ronduit subjectief, zodanig zelfs dat de uitgever spreekt van een "intellectueel zelfportret".

Vooraan staat een open brief aan collega-journalist Jef Lambrecht, waarin Van Istendael de redenen uiteenzet waarom hij in 1993 de BRTN heeft verlaten. Als journalist heb je je te houden aan de eis van objectiviteit. De triomf van de Markt in de laatste jaren, de wrede competitiviteit en het zielloze consumentisme waarvoor alles baan moet ruimen, zaten Van Istendael zo hoog dat hij zich niet langer tevreden kon stellen met het afstandelijk registreren en analyseren. Heilige verontwaardiging en een engagement dat de tijd tegen de haren strijkt, zijn ook de motor van dit boek. Ze geven er - ondanks de uiteenlopende onderwerpen - een sterke eenheid aan.

Dat de auteur zichzelf een 'reactionair' noemt, moet je natuurlijk met een korrel zout nemen. Als hij geregeld zijn heimwee uit naar het oude, gebeurt dat niet uit conservatisme, maar uit bekommernis om wat de ontwikkeling van een menselijke samenleving remt. "Ik vrees dat je jaren achteruit moet kunnen kijken als je jaren vooruit wilt kijken." (p. 67) De traditie dient als correctief voor wat mis groeit. Bedoeling is de toekomst open te houden. Niet eendimensionaal, zoals de Markt en haar pleitbezorgers het zouden willen, maar rijk geschakeerd, zoals de mensen zijn. "Zijn wij er voor de economie of is de economie er voor ons?" (p. 91)

Hij schrijft over de waarde van oude gebruiksvoorwerpen, waar de huidige wegwerpproductie niet tegen op kan. Het onderwijs heeft het recht eisen te stellen aan leerlingen: "Ik ken een

feilloos middel om het onderwijs toegankelijk te maken voor álle zittenblijvers. Leer de kinderen niets en geen enkel kind zal ooit blijven zitten. Zulke recepten zijn niet alleen feilloos, ze zijn ook heilloos." (p. 30) Als hij hoort dat een geluidsmen de *Kristallnacht* enkel met bierglazen associeert, houdt hij een hartstochtelijk pleidooi voor een degelijk geschiedenisonderricht. Maar hij heeft ook oog voor de andere kant van de medaille. "Kinderen voeden hun ouders op en niet omgekeerd. Zonder dat je het weet, brengen je kinderen je geduld bij, of nederigheid, kennis van de grote, moderne wereld, van kunsten en wetenschappen." (p. 100)

Het smalle economisch denken krijgt ervan langs: spoorwegen en buslijnen schrappen is misschien wel rendabel, maar niet efficiënt. Hoewel hij zichzelf een agnost noemt, aarzelt hij niet de weigering van Europa om in te grijpen in Joegoslavië als 'zonde van nalatigheid' te bestempelen. Zo neemt hij standpunten in over ruimtelijke ordening, architectuur, het succes van het Vlaams Blok, de verhouding tussen Vlaanderen, België en Nederland en andere onderwerpen.

Geert van Istendael beschikt daarbij over een paar troeven. Hij heeft een sterk ontwikkeld historisch besef. Dat blijkt ook in de tweede afdeling van zijn boek, verslagen van bezoeken aan enkele plaatsen over de grens. Het zijn niet alleen kritische beschrijvingen, maar ook boeiende historische excursies. Hij legt uit waarom het geen toeval is dat uitgerekend een protestant uit Sluis als Johan Hendrik van Dale het woordenboek van het Nederlands heeft gemaakt. Met evenveel liefde voor het historische detail wordt de geschiedenis van de hervormde kerken in Axel uit de doeken gedaan als de achtergrond geschetst van *Le Grand-Hornu*, de abdij van een verlicht kapitalisme.

Grenzen te overschrijden zit Van Istendael als het ware in het bloed. Als kind, geboren in Ukkel, woonde hij zes jaar in Utrecht, waaraan hij gevoelige herinneringen ophaalt. Brussel, het snijpunt van talen en culturen, is voor hem - ondanks verloedering en afbraakwoede - de ideale woonplaats. De stad kan een model zijn voor de vreedzame en vruchtbare coëxistentie van verschillende bevolkingsgroepen. Aandacht voor culturele verscheidenheid, "de kracht en de waarde van Europa" (p. 248), zou volgens de auteur ook de zakenlui niet misstaan.

Niet op de laatste plaats spreekt uit dit boek een grote liefde voor de taal. Expliciet in enkele toespraken en essays over het vertalen, de poëzie van Gezelle en Christine D'haen, en de apologie van de Nederlandse taal en al haar culturen. Impliciet in de soepele, directe en genuanceerde manier waarop Van Istendael schrijft. Rationele argumentatie, emotionaliteit

en schrijfplezier staan elkaar niet in de weg. Om een detail te noemen: de manier waarop de auteur de West-Vlaamse of Antwerpse tongval weergeeft, is gewoon meesterlijk. Te kunnen schrijven noemt hij in de brief aan Lambrecht trouwens "een geheime tuin waarin ik me kan terugtrekken" (p. 18).

De allerlaatste tekst van dit boek verwoordt "de sleutel tot de geheime tuin", een credo over het schrijven dat zó in elke schoolbloemlezing mag. Het is oud, het is eenvoudig en toch is het duurzaam, zo heet het daar. Geert van Istendael gaat in dit boek met zijn banbliksems, tussen licht en duister, tegen de stroom in. Een achterwaarts profeet, die de toekomst wil veilig stellen door te redden wat oud en waardevol is.

Erik de Smedt

verschenen in: *Boekengids*, oktober 1994